

Buda Attila – Pataky Adrienn

Ismeretlen Nemes Nagy Ágnes-kéziratok és dokumentumok a Hrabovszky-hagyatékból

Az elmúlt négy-öt évben a Kulcsár Szabó Ernő vezette Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport egyik kutatási területe az 1946 és 1948 között megjelent Újhold folyóirat és az 1986 és 1991 között megjelent Újhold-Évkönyvek sorozata volt, illetve szerzőinek életműve, hagyatékfeldolgozó és értelmezői szempontból. E munka során először is elkészült a folyóirat digitális, kereshető faximile változata, majd a kutatócsoport néhány tagja különböző szövegkiadásokat állított össze a periodikák szerkesztése közben keletkezett dokumentumokból – hivatalos iratok, szerzői kéziratok, szerkesztői levelezések, laptervek –, illetve az egyes kulcsszerzők munkáiból, s emellett több, nemcsak filológiai jellegű, hanem irodalom- és kultúratudományos szempontokat előtérbe helyező szaktanulmány is született. Mindezeket egy háromkötetes könyvsorozatban publikálta a kutatócsoport 2014 és 2016 között a Ráció Kiadónál. Ahogy e kötetek, úgy a 2016-os Nemes Nagy Ágnes- és Újhold-konferencia is Nemes Nagyot helyezte középpontjába. A kétnapos szakmai rendezvényen nemcsak a szűken értett kutatócsoport munkatársai vettek részt, teret kaptak a legkülönbélebb szempontok és értelmezési irányok (ennek a vállalkozásnak egy vaskos tanulmánykötet lesz a hamarosan megjelenő gyümölcse).

Miután a kutatócsoport publikált néhány Nemes Nagy Ágnes által írt, korábban nem ismert színdarabot, versfordítást vagy éppen az addigiaknál pontosabb, hiteles szövegű útinaplókat, céljaul tűzte ki további ismeretlen szövegek közgyűjteményeken túli felkutatását és közlését. A fenti munkák közben merült fel ugyanis, hogy Nemes Nagy Ágnes életműve talán teljes egészében a mai napig nem ismert, s mivel viszonylag kevés kézírata kutatható irodalmi intézményekben, arra lehet gondolni, hogy a jogtulajdonos birtokában lévő hagyatékon túl, a további kutatás számára más magángyűjtemények is szolgálhatnak még anyaggal. Az elképzelés termékenynek bizonyult: felkeresni azokat a magánszemélyeket – vagy az idő múlása miatt: leszármazottakat –, akik Nemes Nagy Ágnessel hosszabb-rövidebb ideig személyes ismeretségben, kapcsolatban álltak, akik feltételezhetően kézírataival rendelkeznek; így került szóba Nagy Boldizsár, Hrabovszky Anna fia is.

Az 1991-ben meghalt költő barátnőjével, Hrabovszky Annával a Baár-Madas Református Leánygimnáziumban ismerkedett meg, s öt évtizeden túlnyúló barátságot ápolt vele. Nemes Nagy 1939-ben érettségizett a híres iskolában, ahol nagy hatással volt rá osztályfőnöke és franciatanára Dr. Korondi Oszvaldné Bodolay Erzsébet – akiről kiváló tanárként emlékeznek meg a *Látkép, gesztenyefával* című munkában –,¹ de az igazgató, Áprily (Jékely) Lajos is, akihez fűződő viszonyáról – tiszteletéről és a gondolkodásmódjára, költői attitűdjére tett hatásáról – Nemes Nagy többször értekezik. Egy Áprily-életrajzban még Hrabovszky Anna is írt az egykori igazgatóról, memoárja szerint „[m]odern pedagógus volt. Nem az a tanár, akitől féltünk, hanem akire figyeltünk. Nagyszerűen adott elő, magas színvonalon; szépen beszélt, éreztük kiejtésén, hogy Erdélyből jött. Ezt még külön szerettük benne.”² Hrabovszky Anna mellett Porgesz Borbála (Boriska)³ is Nemes Nagy osztálytársa és bizalmasa volt, így emlékezik rájuk egy interjúban: „Megemlítem két barátnőmet: Porgesz Borbálát, aki később meghalt Auschwitzban, írtam róla egy hosszú verset, mint tudja. És megemlítem Hrabovszky Annát, aki mind a mai napig a legrégebbi és egyik legközelebbi barátnőm. Hárman voltunk jóban: azok a nagy-nagy kamaszkori lelki beszélgetések, amiket semmi sem pótol.”⁴

Hrabovszky Anna (Nagy Lászlóné) 2010-ben hunyt el, a hagyatékából, amelyet fia, Nagy Bol-dizsár őriz – és akinek ezúton szeretnénk köszönetet mondani, mert teljeskörűen lehetővé tette az itt ismertetett anyaghoz való hozzáférést és felhasználást –, sokrétű, kéziratokból és iratokból álló gyűjtemény feldolgozására nyílik lehetőség. A kéziratok versek, prózai munkák és levelek szövegei, az iratok pedig Nemes Nagy Ágnes orvosi leletei, végrendeletének kéziratos és gépelt változatai – utóbbiak eltérő szöveggel. Ezen kívül saját könyveibe jegyzett dedikációk őrzik még a barátságot, illetve Polcz Alaine két emlékezése. Az első Nemes Nagy Ágnes három – Polcz Alaine-nek, Mészöly Miklósnak és Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának írt – akrosztichon-jának keletkezési körülményeit taglalja, a második pedig, amely az előzőnél hosszabb írás, egy rendkívül személyes, magnószalagra mondott eseményrögzítést tartalmaz Nemes Nagy Ágnes utolsó kórházi kezeléséről, a történetmondó reflexióival. A felsoroltakon kívül külön csoportot alkotnak a Nemes Nagy Ágnesről készült fotók: előkerült néhány idősebb kori fényképe – amelyek készítője: Bacsa foto –; egy Áprily Lajos-fénykép Nemes Nagy Ágnesnek dedikálva (Visegrád, 1961. február 26.); egy 1938-as kép, amelyen Porgesz Borbála és Hrabovszky Anna látható, hátoldalán a felirat: „1938. / Borbála és Panni / és a VII. B. osztály- / terme. Édesség.”; Nemes Nagy Ágnes a Lengyel Balázssal, valamint a Polcz-Mészöly házaspárral közös utazás közben, hátoldalán autográf felirattal: „1956 nyarán / Kőrösfő-Kalota- / szentkirály / kalotaszegi ru- / hában”; továbbá két középkorú csoportkép, amelyek közül az egyik érettségi tabló az 1938–39-es tanév végén. Hrabovszky Anna és Porgesz Borbála mindkettőn látható, Nemes Nagy Ágnes csak a tablón. A képi dokumentumokat kiegészíti egy rajzsorozat másolata, amelyet Nemes Nagy Ágnes 1938 júliusában készített Nürnbergben.

A versek közül megtalálható a *Születésnap* – első sora: „Középen választott haja” –, a *Tusi néni köszöntése*, a *Napló* – első sora: „Tegnapelőtt öngyilkos” –, a *Tavasszal* – első sora: „Így, tavasszal, ha néha napra állok” –, az *Ősszel* – első sora: „Csak lenne tél már, sűrű, vak homály,” –, a *Barátom emlékére* című versek kéz- vagy gépirata. Utóbbiak minden esetben másodpéldányok. A versek aláírása autográf – Ágnes vagy Nemes Nagy Ágnes –, az utolsó vers esetében a II. és III. számú feltehetően utólagos hozzáillesztés, mivel az első előtt nem áll római szám, illetve mindkét oldal autográf aláírással van ellátva. A versek közé tartozik Rainer Maria Rilke *Őszi nap* című da-

¹ NEMES NAGY Ágnes, *Látkép gesztenyefával*, Magvető, Budapest, 1987.

² NAGYNÉ HRABOSZKY Anna, In: *Áprily tanár úr. Tanulmányok és emlékezések Áprily Lajos nagyenyedi, kolozsvári és budapesti éveire*, szerk. Fenyő D. György, Erdélyi Református Egyházkerület–Kálvin, Kolozsvár–Budapest, 2011.

³ Lásd róla BUDA Attila, „*mint a macska, mely ugrása közben / a levegőben megbotol*” – *Nemes Nagy Ágnes verseinek kiadástörténete, 1935–1942, 1943–1986 [1995–2009]*, In: *Leírás és értelmezés. Újholdas szerzők a hagyománnyá válás közben*, szerk. Buda Attila – Nemeskéri Luca – Pataky Adrienn, Ráció, Budapest, 2016, 71–73.

⁴ NEMES NAGY Ágnes, *Látkép gesztenyefával*, Magvető, Budapest, 1987.

rabjának autográf fordítása, javítás nélküli tisztázat, ami nem került be sem a *Száravillám* című kötet, sem a *Vándorévek* fordításai közé, de nem található meg az 1961-es kétkötetes vagy az 1983-as Lyra Mundi-féle Rilke-fordításkötetben sem. Elképzelhető, hogy folyóiratban valahol megjelent, de a vers összes fordítását felsoroló, kéziratos munkájában László Erika sem tud róla.⁵ Ugyanebbe a kéziratcsoportba tartozik a barátnőnek szóló, akrosztichonként a Pankát kiolvashatóvá tévő vers, illetve az első Nemes Nagy Ágnes-kötetbe dedikációként beírt vers is – utóbbi kettő nyomtatásban még nem jelent meg.

A prózai munkák közül a Hrabovszky Anna-hagyatékban autográf kéziratként az *Emlékezés Áprily Lajosra* című köszöntő javított piszkozata, valamint a *Négyen 1956-ban* című emlékezés ugyancsak javított piszkozatának a másolata maradt fenn. Az előbbi 1980. június 14-én hangzott el a Ráday-kollégium emlékestjén. A másik kézirat, az utolsó hónapok erőfeszítésével papírra vetett emlékezés az egyik ápoló barátunk, Polcz Elaine-nek szól, az elején az 1991. június 29-i, végén az 1991. július 30-i dátum olvasható. (Nemes Nagy Ágnes augusztus 23-án hunyt el.) Ugyan e két írás megjelent nyomtatásban, a kéziratok azonban teljesebbé tehetik majdan egy szakmai szempontokat célul tűző kiadás szövegét. Mellettük még egy rövidebb írás került elő, amely eredetileg a Nők Lapja 1986. karácsonyi számában jelent meg: nyilvános levél (a kéziratban: *Levél a kultúráról*) a gyerekkori barátnőnek. A végleges szöveggel együtt fennmaradt az első megfogalmazás, s annak javított piszkozata – ezek szintén egy tudományos, kritikai igényű kiadás forrásaiul szolgálhatnak majd, de önmagában is érdekes a gyűjteményes kötetekbe be nem került írás, amely „Pankát” dicséri. Az élet minden területén helytálló képességét például ezek a sorok:

„Mit tagadjam: bizonyos pillanatokban ámultan állok előtted. Hogy csinálod? Nem tudom, hány éve jársz reggel hétre Óbudáról Rákospalotára, hogy laboratóriumi munkádat végezd. Neveled a két gyereked. Vigyázol a férjed diétájára. Rendkívül kiterjedt rokonsággal (honnan van neked ilyen végtelenül sok rokonod?) állandóan foglalkozol. <Ezen> Mindezekén túl te vagy az, aki elolvassa a könyvet, megtekinti a színdarabot, a filmet, aki elmegy képzőművészeti kiállítás<ok>ra. Nincs Budapesten, szeretett székesfővárosunkban, olyan esemény, amiről ne tudnál. Nincs ilyen egyébként Kolozsvárt, Zürichben, Tokióban sem. És szídsz engem, és rángatsz ide-oda, hurcolsz magaddal, mint kutya a tollseprőt. Mióta megtanultál kocsit vezetni és összehoztátok a Trabantot, végleg nem lehet bírni veled. Vácrátóti arborétum, mohácsi csatamező, szombathelyi Isis-szentély. Külföldi kalandozásaidra egyelőre a családodat szoktad magaddal vinni, de bármelyik percben megtörténhet, hogy megjelenesz, bevágsz engem a kocsiba és meg sem állsz velem <Athénig>. Isztambulig”⁶

A legnagyobb számú ismeretlen kéziratcsoportot a levelek teszik ki. Az valószínűleg sosem derül ki, hány levelet váltottak egymással a barátnők a több évtizedes kapcsolat alatt, s hogy ezekből hol, mennyi maradt fenn, de a legtöbb levél egyben – amit Nemes Nagy küldött – valószínűleg e hagyatékban található meg ezek közül. Nemes Nagy Ágnesnek szóló Hrabovszky Anna-levélből már Lengyel Balázs is közölt korábban részletet, feltehetőleg a neki írtakból is kallódik néhány még másutt. Az ismeretség alatt minden bizonnyal telefonon és személyesen is beszélgetett a két barátnő, de a fennmaradt Nemes Nagy Ágnes-levelek és –képeslapok az életút egészét lefedik. Egy részük datálatlan, de vagy a tartalom, vagy a boríték alapján keletkezésük (egyetlen képeslap kivételével) megállapítható. A hagyatékban az alábbi Nemes Nagy Ágnes által írt levelek találhatóak, általában Lengyel Balázs aláírásával vagy egy-két mondatával kísérvé:

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; Budapest, [1946]. augusztus 8.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; Budapest, [1947]. március 27.

⁵ BUDA Attila, *A műfordítás – mint ráismerés*, In: BUDA Attila, *Milyen a nyár Amherstben*, Ráció, Budapest, 2017. (Megjelenés előtt) László Erika *Magyar Rilkek* című disszertációja az ELTE BTK Toldy Ferenc Könyvtár állományában található.

⁶ A csúcsos zárójelek között a kihúzások olvashatók.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; Szigliget, 1958. augusztus 26. (képeslap)

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; Párizs, 1961. július 10. (képeslap)

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Iowa], 1979. szeptember 11–15.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Iowa], 1979. október 1.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Iowa], 1979. november 26.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Iowa], 1979. november 28.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [New York], 1979. december 18. (képeslap)

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [London], 1980. március 15. (képeslap)

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Budapest], 1981. március 4.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Budapest], 1990. április 5.

A levelek közül kiemelkedik az 1979. szeptember 11-e és 15-e között, kockás jegyzetfüzetlapokra írt iowai naplószerű beszámoló, amely az *Amerikai napló*val párhuzamosan készült,⁷ illetve egy 1980. március 15-i képeslap, amelyen Weöres Sándor, Károlyi Amy, Pilinszky János, Juhász Ferenc, Vas István, Szántó Piroška és Vajda Miklós aláírásai is olvashatók. Ezekkel együtt más, Nemes Nagy Ágnessel kapcsolatos levelek is fennmaradtak, például Hrabovszky Anna Porgesz Borbálának írt egyik levelének gépirat-másolata; ennek első bekezdésében a Lengyel Balázssal való találkozás utáni napokat örökíti meg. Ezt a képet valamelyest árnyalja Lengyel Balázs írása Hrabovszky Annáról, amelyet 2002-ben, egy neki szóló születésnapra írt – ebből többek között az derül ki, hogy Hrabovszky Anna ismertette őt össze Nemes Nagy Ágnessel.

Továbbá fennmaradt néhány dedikált kötet is, többnyire Pankának és Boldinak ajánlva. Befejezésül álljanak itt a *Kettős világban* című kötet versformában fogalmazott köszöntő sorai:

„Panka-dal.

Pankához írom ezt a verset,
s a nőkhöz mind, a Panka-nőkhöz,
akik dűnnyögve énekelnek, –
akiknek vékony térde görcsös,
kik karjukat karolva kerítik,
öccsüket illattal itatják,
s míg a lombikot hevítik,
bő vacsorájuk a vigasság.

Pankának:
1946 karácsony
Ágnes”

⁷ A kézirat alapján készült kiadását lásd Buda Attila közlésében itt: „...*mi szépség volt s csoda*”. *Az Újhold folyóirat köre – tanulmányok és szövegközlések*, szerk. Buda Attila – Nemeskéri Luca – Pataky Adrienn, Ráció, Budapest, 2015, 176–310.